

آشنایی با نرم افزار «قواعد ادبیات عربی - نسخه ۲»

راه دسترسی به معارف قرآن کریم و احادیث اسلامی

نشست خبری رونمایی از نرم افزار «قواعد ادبیات عربی - نسخه ۲»
با حضور مدیر علمی و پژوهشی برنامه، استاد سید مصطفی حسینی

به کوشش: هیئت تحریریه فصلنامه ره آورد نور

اشاره

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، هم‌زمان با ایام پُربُرکت دهه ذی‌حجّة الحرام، در نشست خبری که با حضور خبرنگاران و اصحاب رسانه برگزار شد، از نسخه جدید نرم‌افزار «قواعد ادبیات عربی» رونمایی کرد. مدیر پژوهشی و علمی این محصول، استاد سید مصطفی حسینی به تشریح قابلیت‌ها و امکانات ارزنده آن پرداخت و در پایان نیز به سؤالات مطرح‌شده پاسخ گفت.

در این گزارش، مروی داریم اجمالی به آنچه در این نشست خبری گذشت. امید است، خوانندگان محترم با اهمیت و ضرورت تولید این محصول و نیز محتوای علمی و امکانات تحقیقاتی و فنی این نرم‌افزار کتابخانه‌ای بیشتر آشنا شوند.

اهمیت و ضرورت تولید نرم افزار

در ابتدای این نشست، حجت الاسلام مقیسه به عنوان مجری، ضمن خوشامدگویی به خبرنگاران و اصحاب رسانه و سایر حاضران در جلسه، به ارائه این مقدمه پرداخت:

«هم‌زمان با ایام ذی‌الحجه و همچنین روز عرفه و عید قربان که در پیش داریم، شاهد برگزاری نشست خبری رونمایی از محصول دیگری از تولیدات نور هستیم. در این ایام مبارک، افتخار داریم که یکی دیگر از محصولات کتابخانه‌ای و فاخر مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی تحت عنوان «قواعد ادبیات عربی - نسخه ۲» رونمایی شود. ابتدا از زبان مدیر پژوهشی این نرم‌افزار، جناب استاد سید مصطفی حسینی، توضیحات کاملی را می‌شنویم و در انتها نیز به پرسش‌های دوستان پاسخ داده خواهد شد.»

مدیر پژوهشی و علمی نسخه دوم «قواعد ادبیات عربی» در آغاز سخنان خود، به اهمیت و ضرورت تولید این محصول کاربردی پرداخت و گفت:

«همان‌طور که مستحضر هستید، برای پژوهش در علوم اسلامی و حتی تحقیق در علوم مختلف اسلامی همچون: فقه، حدیث،

اخلاق، تاریخ و جغرافیای اسلام، نیازمند درک و فهم درست از زبان عربی هستیم؛ زیرا بیشتر کشورهای اسلامی، عرب‌زبان هستند و نیز با توجه به اینکه منبع اصلی علوم اسلامی ما، قرآن کریم و احادیث پیامبر(ص) و اهل‌بیت(ع) است و همه اینها به زبان عربی صادر شده، برای به دست آوردن گنجینه ارزشمند مطالب و مفاهیم موجود در آنها، نیازمند آشنایی با زبان عربی هستیم. همین امر، ضرورت تولید و به‌روزرسانی نرم‌افزاری تحت عنوان «قواعد ادبیات عربی» را آشکار می‌کند.»

علوم پایه برای یادگیری زبان عربی

سید مصطفی حسینی در بیان مقدمات و شیوه یادگیری قواعد زبان عربی اظهار داشت:

«زبان عربی نیز مثل همه زبان‌های دیگر، دارای مقدمات و قواعدی است که تنها از رهگذر آشنایی با آنها می‌توان بر آن مسلط شد و مفاهیم و معانی جمله‌ها و عبارات و کلمات را استخراج کرد. قواعد ادبیات عربی، در ابتدا با «علم صرف» شروع می‌شود. علم صرف، شکل‌های مختلف یک کلمه را به ما آموزش می‌دهد. با دانستن معنای یک

کلمه و ریشه آن، می‌توان به مفهوم دهها کلمه دیگر دست یافت و اطلاعات خویش را گسترش داد.

یکی دیگر از دانش‌های پایه و لازم برای یادگیری زبان عربی، «علم نحو» است که به کمک آن، نقش کلمات را در جمله‌ها پیدا می‌کنیم و مفاهیم واژگان را آن طوری که هست، به دست می‌آوریم. همچنین، برای کشف مفاهیم پیچیده برخی عبارات و جملات، نیازمند شناخت و تسلط بر «علم معانی و بیان و بدیع» هستیم؛ به‌خصوص در باب قرآن کریم که گاهی برخی کلمات و آیاتش معانی گوناگون دارد و ما باید آنها را کشف کنیم.»

مدیر پژوهشی نرم‌افزار قواعد ادبیات عربی، در ادامه این نشست خبری گفت:

«نوشتن و خط، یکی از افتخارات تمدن بشری است و از وقتی که خط اختراع شد، انسان توانست موضوعات مختلف را ثبت و ضبط کند و در حافظه خود نگه دارد و از آنها استفاده نماید. در بحث آشنایی با زبان عربی، قسمتی هم به اسم «املا و کتابت» داریم. در این نرم‌افزار، برخی منابع عهده‌دار تبیین شیوه ورود کتابت به تمدن اسلامی و نیز تداوم آن هستند.»

با توجه به اینکه منبع اصلی علوم اسلامی ما، قرآن کریم و احادیث پیامبر(ص) و اهل‌بیت(ع) است و همه اینها به زبان عربی صادر شده، برای به دست آوردن گنجینه ارزشمند مطالب و مفاهیم موجود در آنها، نیازمند آشنایی با زبان عربی هستیم. همین امر، ضرورت تولید و به‌روزرسانی نرم‌افزاری تحت عنوان «قواعد ادبیات عربی» را آشکار می‌کند

۵۳۶ عنوان کتاب در ۸۴۹ جلد عرضه شده است. از این تعداد، ۴۹۶ عنوان عربی، و ۳۳ عنوان فارسی و ۷ عنوان هم فارسی و عربی است که نسبت به نسخه قبلی، افزایش چشمگیری داشته است. منابع موجود در این کتابخانه، در موضوعاتی چون: صرف، نحو، لغت، معانی، بیان، بدیع، عرض و قافیه، املا و کتابت، تاریخ ادبیات و امثال آن، سامان‌دهی شده است. کاربران عزیز بر مبنای همین موضوعات می‌توانند کتاب‌های دلخواه خود را انتخاب کنند و در موضوع موردنظرشان تحقیق نمایند.

تمام قابلیت‌های عمومی و مشترک محصولات نور، در این کتابخانه نیز تعبیه شده است و شما می‌توانید به امکانات پژوهشی نرم‌افزار، مانند: جست‌وجو، یادداشت‌برداری، نمایه‌زنی، حاشیه‌گذاری و رنگی کردن، در جای‌جای مختلف برنامه دسترسی داشته باشید.»

استاد سید مصطفی حسینی در ادامه بیان قابلیت‌های علمی و کاربردی برنامه افزود:

عرضه دیجیتالی این دست منابع، مقاومت می‌کنند؛ البته بحمدالله بیشتر منابعی که ما در برنامه ارائه کرده‌ایم، از آن گذشتگان است و از این نظر، مشکلی نداریم؛ ولی برای ارائه کتاب‌های جدید، با مشکل مالکیت معنوی آثار مواجه هستیم. باید بر این نکته تأکید کنم که اتفاقاً وقتی کاربری با کتابی در نرم‌افزار آشنا می‌شود، علاقه‌مند و مشتاق می‌شود که نسخه فیزیکی آنها را هم تهیه کند و اصلاً موضوع دیجیتالی شدن آثار، ارتباطی به کاهش فروش ناشران محترم ندارد و برعکس، به فروش بیشتر آنها کمک نیز می‌کند.»

منابع علمی و امکانات پژوهشی برنامه
جناب آقای حسینی در اشاره به محتوای منابع ارائه‌شده در کتابخانه قواعد ادبیات عربی و قابلیت‌های تحقیقاتی برنامه خاطر نشان کرد:

«در نسخه دوم کتابخانه قواعد ادبیات عربی،

افزون بر این، بسیاری از منابع علمی و فرهنگی ما، از زبان شعر بیان شده است. به همین جهت، در علمی به اسم «عروض و قافیه»، به پژوهشگران عزیز کمک می‌کنیم که بتوانند شعرهای درست و نادرست را تشخیص دهند و اوزان آن را سنجش و ارزیابی کنند.

یکی دیگر از علومی که در این کتابخانه دیجیتالی عرضه شده و مرتبط با ادبیات عرب است، «علم لغت» است. باید عرض کنم که در نرم‌افزار وبی و ویندوزی قاموس نور، به صورت مفصل، منابعی را به شکل برخط و دستکاپی عرضه کرده‌ایم؛ اما در این برنامه نیز برای تسهیل کار پژوهشگر و عدم مراجعه او به جاهای دیگر، شماری از منابع لغوی را نیز در برنامه گنجانده‌ایم. البته در این خصوص، با محدودیت مالکیت معنوی آثار مواجه هستیم؛ چون برخی ناشران باورشان این است که اگر کتاب‌های آنها به شکل دیجیتال در محصولات ما بیاید، فروش آنها کم می‌شود. به همین دلیل، در برابر

«کسانی که با زبان عربی آشنایی دارند، می‌دانند اعراب یا حرکاتی که روی کلمات گذاشته می‌شود، از اهمیت بالایی برخوردار است و چه بسا نوع حرکت، تعیین‌کننده معنا یا معانی جدید برای یک واژه است؛ زیرا برخی کلمات از نظر ظاهری شبیه هم هستند و چگونگی اعراب، آنها را از هم متمایز می‌سازد. در همین راستا، ما متون کتب را در برنامه تایپ و اعراب‌گذاری کرده‌ایم و محققان می‌توانند این متون را کپی‌برداری کنند.

عزیزانی که با بحث حروف‌چینی یا تایپ آشنا هستند، می‌دانند این کار، چقدر وقت و هزینه می‌طلبد؛ به‌خصوص در اعراب‌گذاری روایات، هزینه بسیار سنگین و زمان بسیاری را باید صرف نمود تا به نتیجه مطلوب دست یافت. در این کتابخانه، برای اینکه کاربران و محققان به متون تاییبی ما اعتماد بیشتری پیدا کنند، تمام متون تاییبی را صفحه‌به‌صفحه با متن یا تصویر کتاب اصلی ارتباط دادیم؛ یعنی در هر جای متن که باشید، می‌توانید به تصویر متن اصلی کتاب منتقل شوید و استفاده خودتان را ببرید.

کار دیگری که در این کتابخانه انجام شده،

مثل سایر محصولات کتابخانه‌ای نور، ارائه کتاب‌های دارای شرح، ترجمه یا حاشیه است. همچنین، این دست‌متون با کتاب اصلی‌شان نیز مرتبط شده‌اند. وقتی شما بخشی از متن کتاب را مطالعه می‌کنید، چنانچه برای این کتاب ترجمه یا شرحی وجود داشته باشد، به هم پیوند خورده و مرتبط شده‌اند و شما می‌توانید پاراگراف به پاراگراف متن را به هم ارتباط دهید.

از دیگر امکانات برنامه، امکان دسترسی به آیات قرآن کریم است که در متن کتب استفاده شده است. در متون ادبی ما، گاهی به آیات الهی استناد شده و شما می‌توانید ملاحظه کنید که از آیات قرآن چقدر در کتاب‌های ادبیاتی بهره برده شده است.

فهم معنای واژگان نیز از قابلیت‌های کارآمد برنامه است که کاربر می‌تواند هر کلمه‌ای را که بخواهد، به قسمت «لغت‌نامه» وصل شود و به مفهوم آن واژه دسترسی داشته باشد. جست‌وجوی لفظی در کلمات و عبارات مورد نظر، از دیگر ویژگی‌های مفید برنامه است؛ البته جست‌وجوهای محصولات مرکز نور پیشرفت کرده که شما می‌توانید با کاراکترهای خاص، جست‌وجوی

موضوعی نیز در متون برنامه داشته باشید که با جست‌وجوی لفظی، خیلی متفاوت هست. باید اضافه کنم که متن کامل قرآن کریم به همراه ترجمه، در همه برنامه‌های نور وجود دارد و در این نرم‌افزار هم قابل دسترسی است. در این قسمت، شما می‌توانید ضمن مشاهده متن آیات، در آنها به جست‌وجو پردازید.

همچنین، می‌توانید در هر جای متن که باشید، یادداشت‌برداری و یا نمایه‌سازی کنید و کارهای پژوهشی مفیدی را که قبلاً به شکل دستی انجام می‌شد، اینک در خود برنامه انجام دهید و حتی برای خودتان جزوه یا کتاب پژوهشی تهیه کنید.»

مقایسه نسخه اول و دوم

مدیر پژوهشی و علمی نرم‌افزار کتابخانه قواعد ادبیات عربی، در توضیح محتوای ارتقایافته این برنامه اظهار داشت:

«برای اینکه بیشتر معلوم شود محتوای برنامه چقدر ارتقا پیدا کرده، کمی درباره محتوای علمی و منابع نسخه اول و دوم این کتابخانه صحبت می‌کنم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

در نسخه دوم کتابخانه قواعد ادبیات عربی، ۵۳۶ عنوان کتاب در ۸۴۹ جلد عرضه شده است. از این تعداد، ۴۹۶ عنوان عربی، و ۳۳ عنوان فارسی و ۷ عنوان هم فارسی و عربی است که نسبت به نسخه قبلی، افزایش چشمگیری داشته است. منابع موجود در این کتابخانه، در موضوعاتی چون: صرف، نحو، لغت، معانی، بیان، بدیع، عرض و قافیه، املا و کتابت، تاریخ ادبیات و امثال آن، سامان‌دهی شده است

در قسمت علم صرف، قبلاً ۴۸ عنوان داشتیم که الآن به ۱۲۸ عنوان ارتقا یافته است. در زمینه علم نحو، ۹۱ عنوان بوده که در این نسخه جدید، ۳۲۲ عنوان شده است. در بخش معانی و بیان و بدیع، ۳۲ عنوان کتاب داشتیم؛ ولی فعلاً ۱۱۲ عنوان در دسترس محققان قرار گرفته است. در حوزه تاریخ ادبیات عربی، ۳ عنوان کتاب در برنامه وجود داشت؛ اما در نسخه دوم، به ۱۷ عنوان افزایش پیدا کرد. در باره املا و کتابت، اصلاً منبعی در نسخه قبلی نداشتیم؛ ولی الآن ۱۵ عنوان کتاب در این موضوع در دسترس قرار دارد. در خصوص علم عروض و قافیه نیز در نسخه اول، اصلاً منبعی در برنامه نداشتیم؛ اما هم‌اینک ۲۲ عنوان کتاب در این باره داریم. در زمینه علم لغت نیز در نسخه اول، هیچ منبعی ارائه نشده بود؛

در حالی که اکنون ۲۷ عنوان کتاب لغوی در برنامه گنجانده شده است.»

آقای حسینی در خصوص قابلیت‌های جدید برنامه گفت:

«تفاوت مهم‌تری که نسخه دوم نسبت به نسخه یک دارد، قالب و شکل ارائه برنامه است. نسخه قبلی، به شکل کتابخانه‌های قدیمی عرضه شده بود؛ ولی مدتی است که مرکز محصولات کتابخانه‌ای دیجیتالی خود را به شکل استاندارد ارائه می‌کند که از قابلیت‌های ویژه‌ای نسبت به کتابخانه دیجیتال قدیمی برخوردار است و از نظر رابط کاربری و محیط گرافیکی و بصری نیز چشم‌نوازتر و بهتر شده است. ضمن اینکه نصب این نوع برنامه‌ها نیز سریع‌تر و آسان‌تر است و با نمایشگرهای مختلف نیز سازگاری

بیشتری دارد.

ویژگی دیگر کتابخانه‌های استاندارد نور، این است که با پایگاه‌های مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی مرتبط شده است؛ برای مثال، در برنامه قسمتی به اسم کتاب‌شناسی و یا زندگی‌نامه هست که طی یک مقاله، به شکل مختصر و اجمالی، با کتاب و نیز شرح حال نویسنده آن آشنا می‌شوید؛ اما این امکان نیز در برنامه فراهم شده که بتوانید با اتصال به پایگاه ویکی نور یا وبگاه کتابخانه دیجیتال نور، مقاله به‌روز شده و تفصیلی مربوط به آن کتاب یا نویسنده را مطالعه نمایید. گفتنی است که پایگاه ویکی نور و نورلاب، همواره در حال اصلاح و ویرایش و روزآمدسازی است. بدیهی است که وجود چنین قابلیت‌هایی از سنگین شدن حجم برنامه می‌کاهد و نصب

و اجرای آن نیز سریع‌تر خواهد بود.

همچنین، اگر کاربران اشکالات و یا نظرات و پیشنهاداتی داشته باشند، می‌توانند از طریق قابلیت «ارسال نظر» آن را برای ما بفرستند و به دلیل اینکه برنامه‌های جدید مرکز همگی باز هستند، به راحتی می‌توانیم آنها را به روزرسانی کنیم و تغییر دهیم. بنابراین، محقق بعد از اتصال به اینترنت می‌تواند نسخه نصبی خودش را روزآمدسازی کند و ارتقا دهد.»

اهمیت و ارزش کار انجام شده

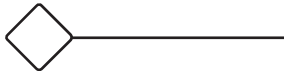
بحث دیگری که در این نشست خبری مطرح شد، اهمیت و ارزش کتاب‌های ارائه شده در این کتابخانه است. استاد حسینی در ادامه سخنان خویش در این باره گفت:

«کار بزرگی که در این کتابخانه انجام شده، جمع‌آوری و تجمیع تعداد قابل توجهی از منابع مربوط به قواعد ادبیات عربی در

نسخه ۲	نسخه ۱	
۱۲۸	۴۸	علم صرف
۳۲۲	۹۱	علم نحو
۱۱۲	۳۲	علم معانی، بیان و بدیع
۱۵	۰	املاء و کتابت
۱۷	۳	تاریخ ادبیات
۲۲	۰	عروض و قافیه
۲۷	۰	لغت
عنوان ۵۳۶ جلد ۸۴۹	عنوان ۱۴۳ جلد ۲۵۲	مجموع کتاب‌ها

کار بزرگی که در این کتابخانه انجام شده، جمع‌آوری و تجمیع تعداد قابل توجهی از منابع مربوط به قواعد ادبیات عربی در یک نرم‌افزار واحد است. شما اگر خودتان می‌خواستید به همه این منابع دسترسی داشته باشید، خیلی سخت و طاقت‌فرسا بود؛ ضمن اینکه خرید فیزیکی این همه منبع مرتبط با ادبیات عربی، بسیار هزینه‌بر و عملاً برای محققان، غیرممکن است

و انتقادهای خودشان را در خصوص این محصول جدید، با ما در میان بگذارند. امور کاربران مرکز نور، آماده شنیدن و دریافت نظرات سازنده همه عزیزان هست؛ تا ان شاء الله در نسخه‌های بعدی، بتوانیم برنامه را به شکل کامل‌تر و جامع‌تری خدمت جامعه پژوهشی عرضه کنیم.»

در انتهای این نشست خبری، خبرنگاران حاضر در جلسه، سؤالات و نظرات خود را در باره نسخه جدید کتابخانه قواعد ادبیات عربی مطرح کردند و مدیر پژوهشی این نرم‌افزار، به یکایک آنها پاسخ گفت. ■

معمولاً این قسمت از کار مجموعه همکاران بنده در مرکز نور، به چشم نمی‌آید؛ ولی بسیار زحمت کشیده شده تا این کتب به شکل دیجیتالی در دسترس همگان قرار بگیرد و واقعاً روند بسیار طولانی و دشواری طی شده که این دست محصولات آماده عرضه و استفاده باشند. بنابراین، بنده به نوبه خود از همه کسانی که دست‌اندرکار تهیه، تولید و عرضه این نرم‌افزار ارزشمند بوده‌اند، تشکر می‌کنم و از تمام همکاران و مسئولان امر در معاونت پژوهش، فنی، تولید و بازرگانی، به‌خصوص قسمت مدیریت پروژه و همین‌طور رئیس محترم مرکز نور که زحمات طاقت‌فرسایی را برای به سامان رسیدن این نوع برنامه‌ها انجام می‌دهند، تقدیر می‌نمایم.»

سخن پایانی

مدیر پژوهشی نرم‌افزار قواعد ادبیات عربی در پایان توضیحات خود اظهار داشت:

«در پایان عرایضم، از همه ناشرانی که به ما اجازه استفاده از منابع خویش را داده‌اند، قدردانی می‌کنم و نیز از تمامی کسانی که به عنوان محقق یا کاربر از این برنامه استفاده می‌کنند، درخواست دارم که پیشنهادها

یک نرم‌افزار واحد است. شما اگر خودتان می‌خواستید به همه این منابع دسترسی داشته باشید، خیلی سخت و طاقت‌فرسا بود؛ ضمن اینکه خرید فیزیکی این همه منبع مرتبط با ادبیات عربی، بسیار هزینه‌بر و عملاً برای محققان، غیرممکن است.

بنده به خاطر دارم سال‌ها پیش وقتی برای پیدا کردن یک کتاب به کتابخانه‌های فیزیکی مراجعه می‌کردیم، آن کتاب موجود نبود؛ چون زودتر از ما شخص دیگری آن را به امانت گرفته بود. افزون بر این، لازمه یک تحقیق کامل، آن است که طلاب یا دانشجویان عزیز به کتاب‌های مهم در آن حوزه دسترسی کامل داشته باشند؛ کاری که ما در این نرم‌افزار آن را برای محققان انجام داده‌ایم و راه پژوهش را برای ایشان هموار نموده‌ایم. بدیهی است که جمع‌آوری و ارائه ۵۳۶ عنوان کتاب، کار بسیار سخت و زمان‌بری است و شما اگر بخواهید در عالم خارج به همه این منابع دسترسی داشته باشید، باید مثلاً به بیست کتابخانه در جاهای مختلف مراجعه کنید؛ ولی این محصول، کار پژوهشگران را آسان نموده و دسترسی همه را به منابع این دانش، تسهیل کرده است.